

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

УКРАЇНА – ЄДИНА КРАЇНА!

**«Я ЄСТЬ НАРОД, ЯКОГО ПРАВДИ СИЛА НІКИМ
ЗВОЙОВАНА ЩЕ НЕ БУЛА!»**

**Методичні рекомендації
до проведення Першого уроку у старшій школі
у 2014-2015 навчальному році**

**ЧЕРКАСИ
2014**

ББК 74.200
М 70

Рекомендовано до друку Вченою Радою Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради. Протокол № 2 від 31 травня 2014 року.

Укладач:

Степанова Н.М., методист лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат філософських наук

Рецензенти:

Крутенко О.В., доцент кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук;

Бугайчук Н.В., методист лабораторії виховної роботи Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

М 70 «Україна – єдина країна: Я єсть народ, якого Правди сила ніким звойована ще не була!»: Методичні рекомендації щодо проведення Дня Знань і Першого уроку у старшій школі в 2014/15 навчальному році / [уклад. Наталія Степанова]. – Черкаси: Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, 2014. – 20 с.

У збірнику вміщено методичні рекомендації, орієнтовний план уроку та дидактичні матеріали на допомогу педагогічним працівникам навчальних закладів для проведення Дня знань і Першого уроку в новому 2014/15 навчальному році та подальшої роботи у напрямку формування духовно багатой, патріотичної і всебічно розвиненої особистості.

Розроблені рекомендації адресовані керівникам навчальних закладів, заступникам з виховної роботи, класним керівникам, учителям-предметникам, усім, хто зацікавлений у духовно-патріотичному розвитку підростаючого покоління.

ЗМІСТ

Методичні рекомендації до проведення Першого уроку – 2014	4
Орієнтовні матеріали для підготовки Першого уроку у 2014/15 навчальному році	6
Дидактичні матеріали	
🇺🇦 <i>Поети про Україну – єдину, неподільну, рідну</i>	12
🇺🇦 <i>Цитати про Батьківщину</i>	16
Рекомендована література	18

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО УРОКУ – 2014

За рекомендаціями Міністерства освіти і науки України цього навчального року Перший урок пропонується провести під єдиним гаслом «Україна – єдина країна». Ми рекомендуємо для учнів старшої школи обрати теми, де б лейтмотивом звучали слова відомого українського поета Павла Тичини «Я єсть народ, якого Правди сила ніким звойована ще не була».

Україна... як милозвучно звучить саме навіть слово! Багатство рідного краю займає особливе місце в наших серцях. Вона осяяна багатовіковими традиціями, піснями, легендами, оповідями та історією.

Для нас Україна асоціюється з червоною гнучкою калиною, міцними вікопомними дубами, багатющою землею, благословенною та обдарованою Богом, наймилозвучнішою мовою, солов'їним співом та унікально щедрими, гостинними людьми.

Наша Україна – це могутня та сильна держава. Її історія і велич творилась віками, людьми, чії імена викарбувані в серці кожного українця. Наша країна пройшла сходинками еволюції, від хиткої та слабкої до величної та незалежної держави. Ми звикли, що на нашу землю спокон віків посягала рука ворога: не було спокою ані від кочівників, ані від імперських замах ближніх і далеких сусідів. Адже наша країна наділена неоціненними скарбами та багатствами родючих земель, повноводних рік, невимовно відважним народом. Проте, незважаючи на багатовікові посягання, Україна намагалася залишитись неподільною! Хоча це й коштувало їй життя тисячі наших земляків. Українська земля наскрізь просочена кров'ю цих героїв. Їх відвага та відданість рідній землі подарували нам вільне та незалежне сьогодення.

Ми цінуємо цей подарунок, і наш обов'язок – і сьогодні боронити рідну землю від чвар, розбрату, ганьби, будувати громадянське суспільство для прикладу всім народам у славу добра, справедливості і братерства!

Перший урок нового навчального 2014-15 року буде особливим. Як ніколи, актуальними для сьогодення є виховання у молоді патріотизму, плекання мудрості і милосердя, розуміння бути виваженими, сильними і єдиними у діях та помислах. Перед нами виникають проблеми, на які шукають відповіді політики, військові,

економісти, юристи, а також і педагоги: яким чином ми можемо вплинути на ситуацію в країні, як виразити солідарність і ще раз показати, що ми є українці – народ єдиний, свідомий, боголюбивий. Кожний із нас не може бути осторонь тих подій, які сьогодні переживає наша рідна земля. Ми – ВЕЛИКИЙ НАРОД, який просто зобов'язаний триматися і підтримувати один одного і не забувати, що в нас у житті єдина Батьківщина – Україна, як мама, як правда, як добро!

Для проведення Першого уроку у старшій школі цьогоріч ми пропонуємо такі форми як *філософський діалог, полемічна бесіда, круглий стіл, дискусія*.

Чому ми обрали саме їх? Відповідь знаходиться у самій площині, адже їх всіх об'єднує діалог: *по-перше*, діалог – це бесіда, у ході якої досягається взаєморозуміння; *по-друге*, у ході діалогу відбувається пізнання не лише самого себе, а й «душі іншого»; *по-третьє*, діалог не тільки метод пізнання, а й шлях втілення моральних чеснот: в ньому людина стає сама собою, здійснює краще, що закладено в її душі.

Батьком діалогу вважають грецького мислителя – Сократа. Він зауважував, що «діалог – шлях для двох людей стати кращими», «можливість вступити в моральні відносини».

Саме через діалог і ми вбачаємо можливість виховання сучасної молоді, не нав'язуючи, не переконуючи, не під натиском, а у пошуку спільних рішень, розв'язання єдиних завдань – і тоді з'явиться істина, а наша молодь здобуде необхідні знання і вміння для реалізації одного із найважливіших правил життя: бути патріотами своєї Батьківщини, активними, дієвими, відповідальними і рішучими.

*Наталя Степанова,
методист Черкаського ОПОПП ЧОР*

ОРІЄНТОВНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПЕРШОГО УРОКУ У 2014/15 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

**Тема уроку: «Я єсть народ, якого
Правди сила ніким звойована ще не була!»**

Мета уроку:

- ▶ формувати у школярів ціннісне ставлення до Батьківщини; шанобливе ставлення до трудових та ратних подвигів співвітчизників;
- ▶ розвивати в учнів почуття гордості за славне минуле рідного народу, національної самосвідомості та громадянської активності;
- ▶ наставляти на зміцнення єдності і дружби всіх народів, що проживають на території України;
- ▶ виховувати патріота, який знає і поважає традиції свого народу, трудівника, люблячого свою землю, громадянина, готового захищати свою Батьківщину; прагнення примножувати своєю працею здобутки українського народу.

Очікувані результати:

- ▶ формування ціннісного ставлення до держави, українського народу, його мови, звичаїв і традицій;
- ▶ розширення знань учнів про історичне минуле України;
- ▶ усвідомлення цінності людського життя та тих складових частин, які впливають на нього, роблять його багатограним, плідним і корисним.

Форми заняття:

- ☉ філософський діалог;
- ☉ полемічна бесіда;
- ☉ круглий стіл;
- ☉ дискусія.

Обладнання до уроку:

Державні символи України; плакат із висловами відомих людей про Батьківщину; хліб, сіль, український рушник, колосся пшениці, букет осінніх квітів, портрети відомих українців, карта України і Черкаської області.

ХІД УРОКУ

*Зацвітає калина,
Зеленіє ліщина,
Степом котиться диво-луна,
Це моя Україна,
Це моя Батьківщина,
Що, як тато і мама, одна.*

А. Камінчук

Для учителя!

Тема патріотизму – нині актуальна, нагальна тема для вітчизняної педагогіки. Як пробудити в дитині почуття любові до Батьківщини? Саме «пробудити», тому що воно є в кожній душі, і треба його посилити точним, чистим тоном. Не можна змусити любити Вітчизну. Любов треба виховувати. Саме ця аксіома має бути найпріоритетнішою на Першому уроці цього навчального року. Всі педагогічні методи, підходи, вправи мають нести силу виховання патріотизму, єдності і братерства.

Питання не в тому, що кожного уроку ми звертаємо на виховання особливу увагу, сьогодні дуже важливо ще раз підкреслити, що будь-яка країна розсиплеться на порошок, якщо її громадян не об'єднує прихильність до землі, на якій вони живуть, бажання зробити життя на цій землі краще. Ми звикли пишатися ратними подвигами нашого народу, але перемоги у війнах не завжди роблять країну багатою і щасливою. Ми справедливо пишаємося нашою культурою, але чомусь вона не завжди захищає нас від аморальних кроків, не позбавила нас від хамства, брутальності, і навіть вульгарності. Можливо, підстави для нашого патріотизму лежать не тільки в історії, а й сьогоднішній повазі до себе як до вільних і повних творчої енергії людей, розумінні сусідів, які спокон віків жили і творили поряд з нами, вмінні заради кращого майбутнього спільно будувати громадянське суспільство на ідеях добра, підтримки, чуйності і милосердя.

Ми пропонуємо одне із питань для обговорення: ***що може єднати сучасне населення України?***

А відповіді, звичайно, будуть у кожного різні. Яку вправу Ви оберете, залежить від Ваших вподобань, лише пам'ятайте, ми ні на хвилину не можемо забути, що у кожного з нас лише одна Батьківщина, і наше з Вами покликання – бути громадянином, патріотом цієї землі, шанувати традиції, історію свого народу, поважати її закони. Ми народ України, сини та дочки однієї Батьківщини, і попри всі негаразди, ми маємо жити в мирі і злагоді, любові й повазі один до одного, навчитися вибачити і бути людьми з великої літери.

Філософський діалог *«Патріотизм єднає народ України»*

Вступна частина

Ресурсний центр ГУРТ – національний центр суспільної інформації та експертизи (Київ, Україна, джерело доступу: <http://gurt.org.ua/gurt/>) у 2014 році провів опитування: Любов до Батьківщини вустами молоді. Молоді люди були із різних куточків України і кожний із них по-своєму визначився із відповіддю.

Основна частина

Ознайомтеся із відповідями. Визначте три, які, на Вашу думку, є найголовнішими для Вас. Поясніть свій вибір і наведіть власні приклади.

- патріотизм – це любов до Батьківщини (Катерина Габак, донеччанка);
- патріотизм – це стійка підсвідома асоціація себе з рідною країною (Олег Панфілович, киянин);
- патріотизм – це любов і відданість. Батьківське почуття, масштабоване з родини на всю країну (Євген Сойкін, одесит);
- патріотизм у мене проявляється в допомозі іншим людям (Андрій Кужель, чернігівець);
- патріотизм для мене – це об'єднуватися. Коли почуття національної чи навіть просто людської гідності не залишає місця байдужості (Юлія Дрозд, киянка);
- патріотизм – це робити свою роботу добре... Це бути ефективним і бути на своєму місці. Це знати свою мову, свою історію і мати почуття національної гідності. Мати активну позицію і позицію діяльну (Ростислав Галелюк, закарпатець).

Заклучна частина

Не ми в Україні, а Україна в нас – це і є формула нефантомного, а справжнього патріотизму. Звідти всі наші прапори, жовто-блакитні стрічки, співання гімну, вишиванки. І звідти – підтримка, допомога, співчуття.

Круглий стіл: **«Патріотизм – знак запитання чи оклику»**

Питання для обговорення:

- ✚ Чи можна виховати патріота?
- ✚ З якого віку можуть проявлятися патріотичні почуття? Які їх витoki?
- ✚ Як ви можете проявити свої патріотичні почуття, зараз і в майбутньому?
- ✚ Чи можна пишатися своєю країною? Коли Ви відчували це почуття? За країну? За себе?
- ✚ Що ТИ можеш зробити, щоб жителі нашої країни частіше відчували гордість за неї?

Полемічна бесіда: **«Що таке патріотизм?»**

Питання для обговорення: **Патріотизм – це мода чи самосвідомість нації, що прокидається?**

Учні об'єднуються у дві групи. Вони працюють над тезами, обговорюють, добирають приклади. Час на обговорення – до 10 хв. Потім кожна із груп представляє результати власної роботи і проходить обговорення у загальному колі.

Теза для першої групи: «Патріотизм – це мода. Зараз стало модно і вигідно (в моральному і матеріальному відношенні) бути патріотом і заявляти про це».

Теза для другої групи: «Патріотизм – природне почуття кожної нормальної людини. Сучасна українська молодь пишається своєю країною».

Словник:

Єдність – певний взаємозв'язок предметів, процесів, який утворює цілісну систему взаємодії, внутрішньо стійку до змін і, в той же час, може створювати більш широку систему, в кінцевому рахунку, – у складі нескінченної в часі і просторі світу.

Національна ідея – це чітко сформульований спільний інтерес абсолютної більшості громадян, який об'єднує їх на шляху до спільної мети.

Національна ідея – це фундаментальна ідея, за допомогою якої досягається єдність дій різних соціальних груп.

Національна ідея – це ідентичність і модернізація. Тобто – розвиток, збільшення кількості українців – красивих, здорових, розумних та духовних, завоювання конкурентних позицій у своєму регіоні й світі, утримування духовного потенціалу... Ми повинні зберегти себе в кращій формі, яка нам дісталась за цивілізаційні періоди, і примножити той спадок (Лариса Івшина, головний редактор газети «День»).

Напевно найхарактернішим для кожного українця є життєве кредо «Зроби себе!». Можливо, це і є серцевиною нашої «національної ідеї», яка формує будь-який народ, виділяє його з інших, є базисом розвитку, процвітання держави і культури, гарантом «довголіття» нації (Володимир Білецький, головний редактор аналітичного журналу «Схід»).

Патріотизм (із грец. – співвітчизник, Батьківщина, Вітчизна) – це любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам (Великий тлумачний словник).

Патріотизм – любов до батьківщини, яка включає в себе готовність постати на її захист та діяти в її інтересах. Патріотизм часто плутають з націоналізмом, але патріотизм є значно давнішим поняттям і несе набагато менше теоретичне навантаження. Націоналізм передбачає, що народи існують як реальні і чітко окреслені цілісності; патріотизм же, з іншого боку, може означати просто прив'язаність до певної місцини або способу життя і не потребує ніякої абстрактної ідеї «країни» (Енциклопедія політичної думки).

Соборність – морально-філософський і соціальний принцип, фундаментальними положеннями якого є: відповідальність усіх за всіх, єдність індивідуального і загального, взаємне духовне збагачення і розвиток.

Вправа «Моє село (місто) на карті»

*Можна все на світі вибирати сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.
В.Симоненко.*

Є різні вправи для об'єднання, а ми пропонуємо одну із них – розфарбувати своє село чи місто на карті Черкаської області чи України.

Для роботи:

карта Черкаської області, (або України), різнокольорові олівці (фломастери, маркери), ватман. Для колоритності можна використовувати різні символи єднання: калину, колосся, узори вишиванок тощо.

Площа нашої країни – 603 628 км², Черкаської області – 20 900 км². Розфарбуйте своєю відміткою одну з точок нашої рідної землі, які разом перетворять карту на блакитне небо і золоте поле. Тільки разом ми доведемо, що наша країна – Єдина!

Замість висновку

Жінку у багатьох народів вважають берегинею роду. Щоб процвітати господі – треба господаря і господиню, щоб вберегти рід від розбрату – треба берегиню, щоб зберегти Україну – треба бути українцями, не хохлами, малоросами, новоросами, а українцями – патріотами своєї Батьківщини!

Молитва за Україну:

*Нам милосердя, Господи, подай,
До всіх страждущих і незахищених,
Ми ще від страху і злі, і сліпі,
В душах у нас ще багато, що знищено.
Благослови рід людський на Добро!
Душі відкрий нам до злагоди й миру!
Щоб на Вкраїні незгод не було,
Нас сохрани! І спаси! І помилуй!*

ПОЕТИ ПРО УКРАЇНУ – ЄДИНУ, НЕПОДІЛЬНУ, РІДНУ

Н. Крісман

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

До тебе, Господи, взиваю
І сподівання щирі маю –
Що Україна вільна буде
Від лицемірства і облуди,
Від бездуховності й зневіри
Людців, душею зачерствілих,
Від злої долі та безправ'я,
І тих, які завжди лукавлять,
Від нетерпимості і зради,
Ярма грошей, полону влади,
Від фарисейства лже-героїв
І збайдужілості людської,
Від тих, хто дух вкраїнський нищить,
Забувши все святе та вище,
І наче круків хижа згряя
Україну навпіл розривають,
Розбрату сіючи в нас зерна...
Від всього зла, всієї скверни
Зціли, Всевишній нас Владико,
Щоб вільним став народ великий!

М. Сингаївський

МАТИ-УКРАЇНО!

Перше наше слово з нами повсякчас,
Мати-Україно, ти одна у нас!
Ниви і діброви, і садів окрас –
Рідна мати Батьківщино,
Ти ж одна у нас!

Хай же мир і дружба поєднають всіх,
І дзвенить дитячий безтурботний сміх.
Нам зоріє доля світла і ясна.
Рідна мати Батьківщино,
Ти ж у нас одна!

У РІДНОМУ КРАЇ

Одна Батьківщина, і двох не буває,
Місця, де родилися, завжди святі.
Хто рідну оселю свою забуває,
Той долі не знайде в житті.

У рідному краї і серце співає,
Лелеки здалека нам весни несуть.
У рідному краї і небо безкрає,
Потоки, потоки, мов струни, течуть.

Тут мамина пісня лунає і нині,
Її підхопили поля і гаї.
Її вечорами по всій Україні
Співають в садах солов'ї.

І я припадаю до неї устами,
І серцем вбираю, мов спраглий води.
Без рідної мови, без пісні,
Без мами збідніє, збідніє земля назавжди.

Р. Купчинський

МІЙ КРАЙ

Україна – край мій рідний
Від Кавказу по Карпати,
І веселий, і свободний,
І великий, і багатий.

Де є в світі кращі ріки,
Як Дністер, Дніпро-Славути?
Хто покине їх навіки,
Тому в серці вічна смута.

Де є в світі кращі гори,
Де таке повітря свіже?
Де шумлять так гарно бори
І хвилює спіле збіжжя?

Де ясніше сонце світить,
Де гарніше зорі сяють?
Де ж солодше пахнуть квіти –
Як у нашім любім краї!

П. Осадчук

З ТОБОЮ

Послухай, як струмок дзвенить,
Як гомонить ліщина.
З тобою всюди, кожна мить
Говорить Україна.

Послухай, як трава росте,
Напоена дощами,
І як веде розмову степ
З тобою колосками.

Послухай, як вода шумить –
Дніпро до моря лине, –
З тобою всюди, кожна мить
Говорить Україна.

О. Василенко

Я – українка!
Горджуся й радію,
Що рідною мовою
Я володію,
Шевченковим словом
Умію писати
Слова мелодійні
І вірші складати.
Я – українка!
Живу в Україні,
На вільній, єдиній
Моїй Батьківщині,
Де все мені в радість:

Ліси і садки.
Озера й річки,
І глибокі ставки,
Лани неосяжні,
І гори, й долини,
Цвіт білосніжний
У лузі калини.
В душі моїй солодко
Грає сопілка,
Бо я з України,
Бо я – українка!

Я. Черняк

УКРАЇНІ

Україно,
Ти – сонце весняне,
Моя рідна, моя золота...
Твої древні задумані храми,
Старовинні чудесні міста –
Ніби в казці, де час зупинився,
Щоб усе, що було, пригадати:
Тихі співи і танці вогнисті,
Щебетання в садку біля хати,
І тумани, і роси краплисті,
І героїв славетних життя, –
І мале босоноге дитя,
Що біжить радо з піснею в поле
І сміється, хоч ніженьки коле!..

Ф. Пантов

КРАЇНА МОЯ – УКРАЇНА

Мої нескінченні дороги
Сплелися, мов доля моя,
Я знову вернув до порога,
Де батьківська рідна земля.

Країно моя – Україно,
Ще пращурів пам'ять жива,
Знайома тут кожна стежина,

І сонце мене зігрива.

Хай пісня твоя, Україно,
Злітає, як птах у блакить,
А мова твоя солов'їна
У кожній оселі звучить.

Піду у садочок вишневий,
Послухаю спів солов'я,
Там ранок зустріну рожевий,
Тобі я вклонюся, земля.

М. Підгірянка

РІДНИЙ КРАЙ

Де у світі кращі гори,
Де таке повітря свіже,
Де шумлять так гарно бори,
І хвилює спіле збіжжя?
Де ясніше сонце світить,
Де гарніше зорі сяють,
Де ж миліше пахнуть квіти,
Як у наших любім краї?

ЦИТАТИ ПРО БАТЬКІВЩИНУ

- Любов до батьківщини сумісна з любов'ю до всього світу. Народ, набуваючи світла знань, не завдає тим шкоди своїм сусідам. Навпаки, чим просвітницькі держави, тим більше вони повідомляють один одному ідей і тим більше збільшуються сила та діяльність всесвітнього розуму. **К. Гельвецій.**
- Той, хто не любить своєї країни, нічого любити не може. **Д. Байрон.**
- Для нас дорогі батьки, дорогі діти, близькі, родичі; але всі уявлення про любов до чого-небудь поєднані в одному слові «вітчизна». **Цицерон.**
- Любов до батьківщини починається з родини. **Ф. Бекон.**
- Забудеш рідний край – твоє всохне коріння. **П. Тичина.**

- В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім – Батьківщина. **Л. Костенко.**
- Вітчизна – ось і альфа, і омега! **Д. Павличко.**
- Вітчизна – це не хтось і десь, Я – теж Вітчизна. **І. Світличний.**
- Кожному мила своя сторона. **Г. Сковорода.**
- Любіть Україну у сні й наяву, вишневу свою Україну, красу її вічно живу і нову і мову її солов'їну. **В. Сосюра.**
- Можеш вибрати друзів і дружину, Вибрати не можна тільки Батьківщину. **В. Симоненко.**
- Нема на світі України, Немає другого Дніпра. **Т. Шевченко.**
- Свою Україну любіть. Любіть її... Во время люте. В останню тяжкую минуту За неї Господа моліть. **Т. Шевченко.**
- В своїй хаті своя й правда, І сила, і воля. **Т. Шевченко.**
- Я знаю вас, нащадки запорожців, Я вірю вам і низько б'ю чолом. Дивлюсь на вас і вірою займаюсь, І б'ю поламаним крилом. **О. Олесь.**
- Батьківщина без нас обійтися може, ми ж без неї – ніщо. **В.Сухомлинський.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Акт проголошення незалежності України: Прийнятий Верхов. Радою УРСР, 24 серп. 1991 р. // Голос України. – 1992. – 17 груд. – С. 2.
2. Бабак О.В., Бех І.Д., Василевська Т.Е., Ващенко К.О., Вільчинська І.Ю. Виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління, створення умов для його розвитку як чинник забезпечення національних інтересів України: Аналіт.-інформ. матеріали / Державний комітет України у справах сім'ї та молоді ; Державний ін-т проблем сім'ї та молоді / В.І. Довженко (голова ред.кол.). – К., 2003. – 191с.
3. Бадзюю Ю. Національна ідея і національне питання./ Ю.Бадзюю. – К.: Смолоскип, 2000. – 52 с.
4. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності / Іван Бех. – К.: Либідь, 2006. — 272с.
5. Бех І.Д. Від волі до особистості / Іван Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 202 с.
6. Гнатюк В. Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства / В. Гнатюк // Світ виховання. – 2004. – №1. – С. 33-36.
7. Гринів О. Національно-духовне відродження: Історія і сучас. пробл. / О.Гринів. – Л.: Місіонер, 1995. – 224 с.
8. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верхов. Радою УРСР, 16 лип. 1990 р. – К.: Політвидав України, 1990. – 8 с.
9. Дубина М. Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді // Освіта України. – 2006. – №8. – С. 5.
10. Духовні цінності українського народу. – Івано-Франківськ: "Плай", 1999. – 294с.
11. Конвенція ООН «Про права дитини» // Право України. – 1993. – № 5 – 6. – С. 56 – 64.
12. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України, 28 черв. 1996 р. / М-во юстиції України, Укр. правн. фундація. – К.: Право, 1996. – 53 с.
13. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.

14. Концепція національно-патріотичного виховання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrintschool.org.ua/training/patriotichne-vikhovannja.html>
15. Копиленко О.Л. Українська ідея М. Грушевського: Історія і сучасність. / О.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1991. – 182 с.
16. Коцур А.П. Українська державність: історія та сучасність. / А.П. Коцур. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 352 с.
17. Мала енциклопедія етностранознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Редкол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред) та ін. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.
18. Малий словник історії України /В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін. – К.: Либідь, 1997. – 464 с.
19. Мироненко О.М., Римаренко Ю.І., Усенко І.Б., Чехович В.А. Українське державотворення: Слов.-довід. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.
20. Нагорна Л.П. Політична культура українського народу: Іст. ретроспектива і сучасні реалії. – К., 1997. – 266 с.
21. Нариси з історії українського національного руху. – К.: Ін-т історії України НАН України, 1994. – 190 с.
22. Петренко Л.М. Методика проведення круглого столу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vpu.net.ua/pdf/Methodika%20proved%20krug%20stola.pdf>
23. Перші кроки: посібник для початкового вивчення прав людини (склали Хосе Турчик, Л. Маринович, І. Савчик). – Дрогобич: Коло, 2000.
24. Полюга Л.М. Українська мова в процесі духовного відродження українського народу: (про збереження і тяглість нац. свідомості) // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 1. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 208 – 212.
25. Постанова Верховної Ради України від 22 травня 2003 року №865-IV: про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сфері національно свідомого патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку // Голос України. – 2003. – 6 червня. – С. 7.
26. Прилуцька І.О. Стежинами Великого Тараса. Альбом / Ірина Прилуцька. – Черкаси: Відлуння-Плюс, 2010. – 112 с.

27. Українська державність у ХХ столітті: Історико-політ. аналіз /О. Дергачов (кер. Авт. Колективу). – К.: Політ. думка, 1996. – 448 с.
28. Українська ідея: іст. Нарис /В.Ф. Солдатенко, В.П. Крижанівський, Ю.А. Левенець та ін. – К.: Наук. думка, 1995. – 132 с.
29. Україна: поступ у ХХІ століття: Наук.-метод. зб. /І.Ф. Надольний та ін. – К.: Вид-во УАДУ, 2000. – 220 с.
30. Фартушний А.А. Українська національна ідея як підстава державотворення: Монографія. – Л.: Вид-во Нац. у-ту "Львівська політехніка", 2000. – 308 с.
31. Хто я? Хто ми?: Хрестоматійний збірник для дітей молодшого та шкільного віку (склали Л.Маринович, М.Хейма). – Харків: Поліграфічні послуги, 1999.
32. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української Державності: Курс лекцій: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.
33. Щербина В. «Кобзар» – євангеліє українців / Віктор Щербина. – Кам'янець-Подільський: «Абетка», 2007. – 464 с.
34. Яременко Н., Устич Ю. Методичні рекомендації щодо організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів./Н. Яременко, Ю. Устич [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://ukrintschool.org.ua/training/patriotichnevikhovannja.html>

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОППОП
Зам. № 1371 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1